

Stanisław Kowalczyk, *Personalizm – podstawy, idee, konsekwencje*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012, ss. 181.

Karol Wojtyła w swoim dziełku *Rozważania o istocie człowieka* (wyd. 2, Kraków 2003, s. 95–96) napisał : „Człowiek jest osobą. Stanowi on nie tylko jednostkę w obrębie swego gatunku, ale każda taka jednostka, każde ludzkie indywiduum posiada ten szczególny rys i znamię osobowości [...]. Jakkolwiek do tego będziemy podchodzić, zawsze okaże się w końcu, że życie osobowe i sam fakt osoby są bezpośrednio związane z pierwiastkiem duchowym, z duchowością. Osobą może być tylko byt duchowy, bo tylko na kanwie duchowości daje się pojąć świadomość, zwłaszcza samoświadomość i wolność. One zaś obie warunkują odpowiedzialność. Wszystkie owe rysy stanowią przejawy życia i bytu osobowego. Dzięki nim człowiek – to nie tylko indywiduum ludzkiego gatunku, ale to przede wszystkim pewna wewnętrzna duchowa treść ściśle niepowtarzalna, właściwa tylko tej jednostce”.

Ta specyficzność człowieka sprawia, że znajduje się on w centrum zainteresowania wielu, i to bardzo różnych nauk: zarówno przyrodniczych, jak i humanistycznych, filozoficznych, jak i teologicznych. Można bowiem do problemu człowieka podchodzić z porządku naturalnego, jak również nadprzyrodzonego. I tak, na przykład nauki przyrodnicze ujmują człowieka fragmentarycznie, w różnych aspektach, każda ze swego punktu widzenia. Nauki te odkrywają i podkreślają w człowieku przede wszystkim element somatyczno-biologiczny. Powstają w ten sposób różne odmiany antropologii przyrodniczej badającej zwłaszcza relacje człowieka do świata zwierzęcego.

Zupełnie inaczej do problemu człowieka, jego natury, struktury bytowej podchodzi filozofia. Daje ona nie wycinkowy, aspektywny, ale integrujący, uniwersalistyczny obraz człowieka. Warto tutaj podkreślić, że tylko zresztą ona jest w stanie dać takie właśnie istotne i całościowe ujęcie. Obserwujemy, zwłaszcza dzisiaj, coraz bardziej rosnące zainteresowanie filozofii właśnie problematyką antropologiczną.

Nic więc dziwnego, że do tej problematyki, kolejny już raz, powraca ks. prof. Stanisław Kowalczyk, długoletni profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego oraz Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu i Wyższego Seminarium Duchownego w Sandomierzu,

w swej najnowszej pracy pt. *Personalizm – podstawy, idee, konsekwencje*. Z zakresu antropologii filozoficznej należy wymienić takie jego publikacje, jak: *Człowiek w myśli współczesnej. Filozofia współczesna o człowieku* (Warszawa 1990), *Kim jest człowiek? Elementy antropologii* (Wrocław 1992), *Zarys filozofii człowieka* (Sandomierz 2002), *Człowiek a społeczność. Zarys filozofii społecznej* (Lublin 2005). Problematyki personalistycznej dotyczą zaś następujące jego dotychczasowe prace: *Filozofia kultury. Próba personalistycznego ujęcia problematyki* (Lublin 2005), *Człowiek w poszukiwaniu wartości. Elementy aksjologii personalistycznej* (Lublin 2006), *Nurty personalizmu. Od Augustyna do Wojtyły* (Lublin 2010). Idee personalizmu rozsiane są także w wielu jego artykułach.

Śledząc drogę naukową ks. prof. S. Kowalczyka, można powiedzieć, że personalizm jest główną perspektywą jego dojrzałej twórczości. Wydana zaś publikacja *Personalizm – podstawy, idee, konsekwencje* jest całościową autoprezentacją stanowiska na temat własnej koncepcji personalizmu i ujęcia człowieka jako osoby.

We wstępie prezentowanej pracy autor stwierdza: „Historyczne dzieje ludzkości można określić jako zmaganie się dwu opozycyjnych nurtów, które wyjaśniają genezę, naturę i powołanie człowieka w sposób skrajnie odmienny; są nimi radykalny naturalizm i humanistyczny personalizm” (s. 9). Pierwsze idee personalizmu pojawiły się już w pismach myślicieli grecko-rzymskiego antyku i chrześcijańskiego średniowiecza. Trzeba tu wymienić szczególnie Platona, Arystotelesa, stoików, Augustyna, Tomasza z Akwinu, Bonawenturę. Pojęcie personalizmu zadomowiło się jednak na stałe w języku filozoficznym dopiero na przełomie XVIII i XIX wieku. Jako pierwsi terminu „personalizm” użyli: F. Schleiermacher, L. Feuerbach, Ch. Renouvier, W. Stern, B. F. Bowne. Z późniejszych promotorów personalizmu należy wymienić: I. Kanta, S. Kierkegaarda, G. Marcela, K. Jaspersa, M. Schelera, R. Guardiniego, E. Mouniera, J. Lacroix, J. Maritaina.

Ksiądz prof. Kowalczyk wymienia też wielu zwolenników personalizmu na terenie Polski, wywodzących się z kręgów filozofów, teologów, pedagogów, etyków oraz działaczy społeczno-politycznych. „Polski personalizm współczesny obejmuje różne nurty filozoficzno-teologiczne: tomistyczno-egzystencjalny (M. A. Krąpiec, M. Gogacz), tomistyczno-fenomenologiczny (K. Wojtyła – Jan Paweł II), tomistyczno-augustyński (F. Sawicki, W. Granat, S. Kowalczyk), fenomenologiczny (R. Ingarden, J. Tischner), tomistyczno-aksjologiczny (T. Ślipko, T. Styczeń), chrześcijańsko-społeczny (J. Piwowarczyk, kard. S. Wyszyński, C. Strzeszewski, J. Majka).

Idee personalizmu znalazły żywy rezonans również w powojennym kręgu działaczy społeczno-politycznych, głównie skupionych wokół Ośrodka Dokumentacji i Studiów Społecznych w Warszawie. Istnieje także personalizm pedagogiczny (S. Kunowski). Mówiąc o polskim personalizmie, należy wyeksponować inspiratywną rolę ks. Wincentego Granata [...]. Znanym przedstawicielem personalizmu polskiego jest również ks. Czesław Bartnik, który własne stanowisko określał jako personalizm realistyczny albo personalizm uniwersalistyczny” (s.10).

Zasadniczy trzon pracy (oprócz wstępu, zakończenia, bibliografii i posłowia) składa się z sześciu części. Pierwsza to *Idee osoby i personalizmu* (s. 13–30). Autor przedstawia w niej kształtowanie się pojęcia osoby oraz pojęcie, typy i charakterystykę personalizmu. Część druga dzieła – *Ontologiczne podstawy personalizmu* (s. 31–52) omawia genezę filozofii i jej zadania. Ukazuje człowieka jako centralny problem filozofii oraz prezentuje stanowiska realizmu epistemologicznego i ontologicznego oraz ontologicznego pluralizmu. Kończy przeciwstawieniem substancjalizmu jako opozycji wobec procesualizmu.

Trzecia (kluczowa dla całej pracy) część to *Struktura bytowa człowieka – osoby* (s. 53–82). Ukazuje ona przede wszystkim dwa wymiary wyróżnione w koncepcji człowieka jako osoby: cielesność i życie psychiczno–duchowe. Wstępny fenomenologiczny opis obu aspektów osoby ludzkiej autor uzupełnia analizą o profilu interpretująco–metafizycznym.

Część czwarta – *Aktywność człowieka* (s. 83–108) przedstawia osobę ludzką w jej wielorakiej działalności. Autor w tej aktywności człowieka podkreśla najpierw udział sfery somatyczno–witalnej, następnie charakteryzuje tę działalność człowieka, która wyróżnia go ze świata zwierzęcego, a więc poznanie intelektualne i autodeterminizm. Antropologia personalistyczna inaczej też ujmuje rolę pracy w życiu człowieka, poddając jej ekonomiczną aktywność ocenie etycznej.

Piąta część pracy – *Aksjologia – podstawą kultury* (s. 109–134) podkreśla, że człowiek nie jest tylko biologicznym egzemplarzem gatunku „homo sapiens” ale ukazuje go jako osobę odczuwającą wewnętrzną potrzebę wyższych wartości: prawdy, dobra, piękna, jako otwartą na religijne sacrum, na Boga. „Człowiek poprzez swoje materialne ciało jest powiązany z kosmosem i biokosmosem, lecz dzięki swym władzom umysłowym zakotwiczonemu w wewnętrznoodosobowym «ja» tworzy kulturę. Jest ona «procesem postępującego samowyzwalania się człowieka. Język, sztuka, religia, nauka są różnymi fazami tego procesu». Człowiek egzystencjonalnie jest usytuowany w świecie natury, lecz jako osoba

kształtuje świat idealny: język znaczeniowo-symboliczny, rozpoznaje prawdę o świecie i własnej osobowości, poszukuje wartości, wzorców i kryteriów etycznych, odkrywa piękno przyrody i sam tworzy piękno sztuki, odczuwa potrzebę Boga” (s. 109).

W ostatniej części, zatytułowanej *Spoleczność – wspólnota osób* (s. 135–170), autor kreśli relację między człowiekiem jako jednostką a społecznością, między indywidualną osobą a wspólnotą. Człowiek bowiem nie jest „samotną wyspą”, jego naturalnym powołaniem jest życie w społeczności. „Człowiek potrzebuje społecznej wspólnoty: rodziny, narodu, państwa, grup zawodowych i sąsiedzkich, w nich rozwija swoje możliwości i doskonalą się” (s. 135). Książd prof. Kowalczyk, wychodząc od koncepcji rodziny jako wspólnoty życia i miłości, przez kategorie narodu i ojczyzny (dzisiaj „często dezawuowane albo przemilczane i pomijane”), przedstawia teorie państwa, akcentując szczególnie jego naturalno-personalistyczną wizję. Kończy ukazaniem (z perspektywy personalistycznej) idei społeczności europejskiej (Unia Europejska) oraz idąc jeszcze dalej, snuje refleksje, dotyczące problemu społeczności światowej (idea społeczności ponadpaństwowych) i jej alternatywy w postaci państwa światowego. „Choć kontrowersyjna jest idea państwa światowego, to można mówić o społeczeństwie światowym. Nie jest nim zbiór anonimowych grup ludzkich, ale rodzina narodów i państw pragnących żyć w pokoju i mających prawo do sprawiedliwego ich traktowania [...]. Proces integracji ekonomiczno-politycznej powinien być całkowicie dobrowolny i oddolny, a nie narzucany administracyjnie przez elity światowe państwom narodowym” (s. 169).

W *Zakończeniu* (s. 171–172) autor akcentuje, że rdzeniem personalizmu jest idea człowieka jako osoby. To właśnie personalizm w swej antropologicznej optyce jest koncepcją najbardziej realistyczną, która z jednej strony dostrzega immanencję ciała człowieka w kosmosie, a z drugiej jego transcendencję w postaci życia psychiczno-umysłowego, wskazującego na obecność niematerialnej duszy. I konkluduje: „Współczesny kryzys ideowo-aksjologiczny wywodzi się przede wszystkim z kryzysu idei człowieka, w którym coraz częściej nie widzi się już osoby jako podmiotu, lecz kolejny techniczny produkt wytworzony « in vitro », dlatego pozbawiony praw i godności” (s. 171–172).

Bibliografia (s. 173–176) zawiera dobrze dobraną i aktualną literaturę zagadnienia, zarówno autorów polskich, jak i obcojęzycznych.

Monografię zamyka *Posłowie* (s. 177–179) autorstwa ks. prof. Krzysztofa Guzowskiego, kierownika Katedry Personalizmu Chrześci-

jańskiego KUL, noszące charakterystyczny tytuł *Personalizm, czyli drogi odkrywania tajemnicy osoby*. Autor podkreśla w nim, że publikacja ks. prof. Kowalczyka „należącego do najwybitniejszych myślicieli współczesnych”, trzynasta w „Kolekcji Katedry Personalizmu Chrześcijańskiego”, jest dziełem niezwykle ważnym dla dziedzictwa myśli personalistycznej w Polsce.

Podsumowując, należy z satysfakcją powiedzieć, że prezentowana praca ks. prof. Kowalczyka *Personalizm – podstawy, idee, konsekwencje* zasługuje na słowa szczególnego uznania. Centralnym wątkiem refleksji autora jest wprawdzie filozoficzna antropologia, lecz zostały w niej również uwzględnione inne aspekty personalizmu: semantyczne, ontologiczne, aksjologiczne, dynamiczno-pragmatyczne i społeczne.

Powyższa publikacja pod względem treściowym i formalnym jest przykładem rzetelnej, solidnej pracy naukowej (jak zresztą wszystkie prace autora). Jest również świadectwem kompetencji i ogromnej erudycji autora. Z pewnością będzie ona przydatna, zwłaszcza wykładowcom antropologii filozoficznej oraz studentom. Można także powiedzieć, że wszystkim czytelnikom zainteresowanym współczesną filozofią człowieka, a szczególnie myślą personalistyczną.

Ks. Zdzisław Pawlak

Ks. Janusz Szulist, *Człowiek jest drogą Kościoła (RH 14). Wprowadzenie do katolickiej nauki społecznej*, Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2010, ss. 166.

Książkę dr hab. Janusz Szulist opublikował w Wydawnictwie Bernardinum książkę pt. *Człowiek jest drogą Kościoła (RH 14). Wprowadzenie do katolickiej nauki społecznej*. Autor pracy dostarcza czytelnikowi szerokiej gamy tematów z zakresu katolickiej nauki społecznej, które zostały przedstawione w pewnym zarysie. Taka jest bowiem formuła publikacji, która jest określana jako „wprowadzenie” do jakiejś dziedziny. Taki charakter ma właśnie książka ks. Janusza Szulista.

Formuła publikacji i tematyka w niej poruszana wpisują się dobrze w (pewną) tradycję wydawnictwa w Pelplinie. W 1993 roku opublikował tam swoje *ABC katolickiej nauki społecznej* ks. prof. Władysław Piwowarski – jeden z filarów tej nauki w Polsce. *Wprowadzenie do katolickiej nauki społecznej* opracowane przez ks. Janusza Szulista kontynuuje tę tradycję.